

Repertoriul jurisprudenței

HOTĂRÂREA CURȚII (Camera a doua)

9 septembrie 2015 *

„Trimitere preliminară — Apropierea legislațiilor — Menținerea drepturilor lucrătorilor în cazul transferului de întreprinderi, unități sau părți de întreprinderi sau unități — Noțiunea de transfer de unitate — Obligația de a formula o cerere de decizie preliminară în temeiul articolului 267 al treilea paragraf TFUE — Pretinsă încălcare a dreptului Uniunii imputabilă unei instanțe naționale ale cărei decizii nu pot fi supuse niciunei căi de atac în dreptul intern — Legislație națională care condiționează dreptul la repararea prejudiciului suferit ca urmare a unei astfel de încălcări de anularea prealabilă a deciziei care a cauzat acest prejudiciu”

În cauza C-160/14,

având ca obiect o cerere de decizie preliminară formulată în temeiul articolului 267 TFUE de Varas Cíveis de Lisboa (Portugalia), prin decizia din 31 decembrie 2013, primită de Curte la 4 aprilie 2014, în procedura

João Filipe Ferreira da Silva e Brito și alții

împotriva

Estado português,

CURTEA (Camera a doua),

compusă din doamna R. Silva de Lapuerta (raportor), președinte de cameră, domnul K. Lenaerts, vicepreședinte al Curții, îndeplinind funcția de judecător al Camerei a doua, și domnii J.-C. Bonichot, A. Arabadjiev și C. Lycourgos, judecători,

avocat general: domnul Y. Bot,

grefier: doamna M. Ferreira, administrator principal,

având în vedere procedura scrisă și în urma ședinței din 25 februarie 2015,

luând în considerare observațiile prezentate:

- pentru domnul Ferreira da Silva e Brito și alții, de C. Góis Coelho, de S. Estima Martins și de R. Oliveira, advogados;
- pentru guvernul portughez, de L. Inez Fernandes și de A. Fonseca Santos, în calitate de agenți;
- pentru guvernul ceh, de M. Smolek și de J. Vlácil, în calitate de agenți;

* Limba de procedură: portugheza.

- pentru guvernul francez, de G. de Bergues, de D. Colas și de F.-X. Bréchet, în calitate de agenți;
- pentru guvernul italian, de G. Palmieri, în calitate de agent, asistată de F. Varrone, avvocato dello Stato;
- pentru Comisia Europeană, de J. Enegren, de M. França, de M. Konstantinidis și de M. Kellerbauer, în calitate de agenți,

după ascultarea concluziilor avocatului general în ședința din 11 iunie 2015,

pronunță prezenta

Hotărâre

- 1 Cererea de decizie preliminară privește interpretarea articolului 1 alineatul (1) din Directiva 2001/23/CE a Consiliului din 12 martie 2001 privind apropierea legislației statelor membre referitoare la menținerea drepturilor lucrătorilor în cazul transferului de întreprinderi, unități sau părți de întreprinderi sau unități (JO L 82, p. 16, Ediție specială, 05/vol. 6, p. 20), a articolului 267 al treilea paragraf TFUE, precum și a anumite principii generale ale dreptului Uniunii.
- 2 Această cerere a fost formulată în cadrul unui litigiu între domnul Ferreira da Silva e Brito, precum și alte 96 de persoane, pe de o parte, și Estado português (statul portughez), pe de altă parte, referitor la o pretinsă încălcare a dreptului Uniunii care ar fi imputabilă Supremo Tribunal de Justiça (Curtea Supremă).

Cadrul juridic

Dreptul Uniunii

- 3 Directiva 2001/23 a codificat Directiva 77/187/CEE a Consiliului din 14 februarie 1977 privind apropierea legislației statelor membre referitoare la menținerea drepturilor lucrătorilor în cazul transferului de întreprinderi, unități sau părți de întreprinderi sau unități (JO L 61, p. 26), astfel cum a fost modificată prin Directiva 98/50/CE a Consiliului din 29 iunie 1998 (JO L 201, p. 88).
- 4 Potrivit considerentului (8) al Directivei 2001/23:

„Din considerente de securitate și transparență juridică, a fost necesară clarificarea noțiunii de transfer, în temeiul jurisprudenței Curții de Justiție. Această clarificare nu a modificat domeniul de aplicare al Directivei 77/187/CEE, astfel cum a fost interpretată de Curtea de Justiție.”

- 5 Articolul 1 alineatul (1) literele (a) și (b) din Directiva 2001/23 prevede:

„(a) Prezenta directivă se aplică în cazul oricărui transfer al unei întreprinderi, unități sau al unei părți de întreprindere sau de unitate către un alt angajator, ca rezultat al unei cesiuni convenționale sau al unei fuziuni.

(b) Sub rezerva literei (a) și a următoarelor dispoziții ale prezentului articol, se consideră transfer în sensul prezentei directive cel al unei unități care își menține identitatea, înțelesă ca ansamblu organizat de mijloace, care are obiectivul de a desfășura o activitate economică, indiferent dacă acea activitate este centrală sau auxiliară.”

- 6 Articolul 3 alineatul (1) primul paragraf din directiva menționată prevede:

„Drepturile și obligațiile cedentului care decurg dintr-un contract de muncă sau un raport de muncă existent la data transferului, în cazul unui astfel de transfer, sunt transferate cesionarului.”

Dreptul portughez

- 7 Articolul 13 din Legea nr. 67/2007 privind adoptarea regimului răspunderii civile extracontractuale a statului și a celorlalte entități publice (Lei nr. 67/2007 – Aprova o Regime da Responsabilidade Civil Extracontratual do Estado e Demais Entidades Públicas) din 31 decembrie 2007 (*Diário da República*, seria 1, nr. 251 din 31 decembrie 2007, p. 91117), astfel cum a fost modificată prin Legea nr. 31/2008 din 17 iulie 2008 (*Diário da República*, seria 1, nr. 137 din 17 iulie 2008, p. 4454, denumită în continuare „RRCEE”), prevede:

„1. Fără a aduce atingere situațiilor de condamnare penală injustă și de privare nejustificată de libertate, statul este responsabil civilmente pentru prejudiciile cauzate prin hotărâri judecătorești vădit neconstituționale sau ilegale ori nejustificate din cauza unei erori vădite de apreciere a împrejurărilor de fapt.

2. Cererea de despăgubire trebuie să se întemeieze pe anularea prealabilă de către instanța competentă a hotărârii care a cauzat prejudicii.”

Litigiul principal și întrebările preliminare

- 8 La 19 februarie 1993, Air Atlantis SA (denumită în continuare „AIA”), societate fondată în anul 1985 și activă în sectorul transportului aerian neregulat (curse charter), a fost dizolvată. În acest cadru, reclamantii din litigiul principal au făcut obiectul unei concedieri colective.
- 9 Începând de la 1 mai 1993, TAP, societate care era principalul acționar al AIA, a început să opereze o parte din cursele charter pe care AIA s-a angajat să le efectueze în perioada cuprinsă între 1 mai 1993 și 31 octombrie 1993. TAP a efectuat de asemenea un anumit număr de curse charter, piață pe care nu operase până atunci, întrucât era vorba despre rute deservite anterior de AIA. În acest scop, TAP a utilizat o parte din echipamentul pe care AIA îl utiliza pentru activitățile sale, în special patru avioane. TAP și-a asumat de asemenea plata ratelor scadente corespunzătoare contractelor de leasing pentru aceste avioane și a preluat echipamentul birotic pe care AIA îl deținea și îl utiliza în unitățile sale din Lisabona și din Faro (Portugalia), precum și alte bunuri mobile. În plus, TAP a recrutat o parte din foștii salariați ai AIA.
- 10 Ulterior, reclamantii din litigiul principal au sesizat Tribunal do Trabalho de Lisboa (Tribunalul pentru Litigii de Muncă din Lisabona) cu o acțiune împotriva concedierii colective ai cărei destinatari fuseseră, solicitând reintegrarea în cadrul TAP și plata remunerațiilor lor.
- 11 Prin hotărârea pronunțată de Tribunal do Trabalho de Lisboa la 6 februarie 2007, a fost admisă în parte acțiunea formulată împotriva respectivei concedieri colective, instanța menționată dispunând reintegrarea reclamantilor din litigiul principal în categoriile corespunzătoare, precum și plata unor despăgubiri. Tribunal do Trabalho de Lisboa a decis în sensul existenței, în speță, a unui transfer de unitate, cel puțin parțial, întrucât identitatea unității a fost păstrată și activitățile sale au continuat, TAP substituindu-se fostului angajator în contractele de muncă.

- 12 Împotriva acestei hotărâri s-a declarat apel la Tribunal da Relação de Lisboa (Curtea de Apel din Lisabona), care, prin hotărârea din 16 ianuarie 2008, a anulat hotărârea pronunțată în primă instanță, în partea în care TAP a fost obligată să îi reintegreze pe reclamantii din litigiul principal și să le plătească despăgubiri, pentru motivul că dreptul de a exercita acțiunea împotriva concedierii colective în cauză expirase.
- 13 Reclamantii din litigiul principal au formulat atunci recurs la Supremo Tribunal de Justiça, care, prin hotărârea din 25 februarie 2009, a statuat că concedierea colectivă nu era afectată de nicio nelegalitate. Instanța menționată a observat că, pentru a exista un transfer de unitate, nu este suficientă „simpla continuare” a activității economice, ci este totodată necesar să se păstreze identitatea unității. Or, în speță, atunci când TAP a operat zborurile în discuție în vara anului 1993, aceasta nu ar fi utilizat o „unitate” cu aceeași identitate precum „unitatea” care aparținea anterior AIA. În lipsa unei identități între cele două „unități” în cauză, este de neconceput existența unui transfer de unitate.
- 14 Supremo Tribunal de Justiça a considerat de asemenea că nu a avut loc un transfer de clientelă de la AIA către TAP. În plus, potrivit acestei instanțe, AIA deținea o unitate asociată unui bun concret, în speță o licență, care nu putea fi transferată, ceea ce ar fi făcut imposibil transferul de unitate, întrucât numai bunurile individuale, iar nu unitatea în sine ar fi putut face obiectul vânzării.
- 15 În ceea ce privește aplicarea dreptului Uniunii, Supremo Tribunal de Justiça a arătat că Curtea, confruntată cu situații în care o întreprindere continua activități desfășurate până la acea dată de o altă întreprindere, a statuat că această „simplă împrejurare” nu permitea să se decidă în sensul existenței unui transfer de unitate economică, având în vedere că „o unitate nu poate fi redusă la activitatea care i-a fost încredințată”.
- 16 Întrucât unii reclamanti din litigiul principal au solicitat Supremo Tribunal de Justiça să sesizeze Curtea cu o cerere de decizie preliminară, acesta a considerat că „obligația de trimitere preliminară ce revine în sarcina instanțelor judecătorești naționale ale căror decizii nu sunt supuse vreunei căi de atac ulterioare în dreptul intern există numai atunci când aceste instanțe consideră că este necesară aplicarea dreptului Uniunii pentru soluționarea litigiului cu care sunt sesizate și atunci când, pe de altă parte, se ridică o problemă de interpretare a acestui drept”. În plus, ținând seama de jurisprudența Curții referitoare la interpretarea normelor Uniunii privind transferul de unitate, nu ar exista „nicio îndoială pertinentă” în ceea ce privește interpretarea respectivelor norme „care ar impune trimiterea preliminară”.
- 17 Potrivit Supremo Tribunal de Justiça, „Curtea însăși a recunoscut în mod expres că «aplicarea corectă a dreptului [Uniunii] poate fi atât de evidentă încât să nu permită existența niciunei îndoieli în ceea ce privește răspunsul care se impune a fi dat la întrebarea adresată», obligația de a realiza o trimitere preliminară fiind astfel exclusă în această ipoteză. Or, [în opinia acestei instanțe naționale,] având în vedere conținutul [dispozițiilor dreptului Uniunii] menționate de [reclamantii din litigiul principal], ținând seama de interpretarea dată acestora din urmă de către Curte și de împrejurările speței [...] care au fost luate în considerare [...], nu exist[a] nicio îndoială pertinentă în ceea ce privește interpretarea care [ar fi impus] trimiterea preliminară [...]”.
- 18 Supremo Tribunal de Justiça a subliniat, în plus, că „[...] Curtea a elaborat o jurisprudență constantă cu privire la problematica interpretării normelor [dreptului Uniunii] referitoare la «transferul de unitate», dat fiind că Directiva [2001/23] reflectă deja consolidarea conceptelor pe care aceasta le conține în temeiul jurisprudenței menționate și că acestea sunt în prezent clare din perspectiva interpretării jurisprudențiale (comunitare și chiar naționale), ceea ce [implica] lipsa necesității de a consulta în prealabil Curtea [...]”.
- 19 Reclamantii din litigiul principal au formulat astfel o acțiune în răspundere civilă extracontractuală împotriva Estado português prin care solicitau ca acesta din urmă să fie obligat la repararea anumitor prejudicii patrimoniale pe care le-au suferit. În susținerea acțiunii formulate, aceștia au arătat că

hotărârea în discuție pronunțată de Supremo Tribunal de Justiça este vădit nelegală, în măsura în care conține o interpretare eronată a noțiunii „transfer de unitate”, în sensul Directivei 2001/23, și în măsura în care această instanță și-a încălcat obligația de a adresa Curții întrebările pertinente privind interpretarea dreptului Uniunii.

- 20 Estado português a susținut că, potrivit articolului 13 alineatul 2 din RRCEE, cererea de despăgubiri trebuie să se întemeieze pe anularea prealabilă a deciziei cauzatoare de prejudicii de către instanța competentă, amintind că, întrucât respectiva hotărâre a Supremo Tribunal de Justiça nu a fost anulată, nu este necesar să se plătească despăgubirea solicitată.
- 21 Instanța de trimitere arată că este important să se stabilească dacă hotărârea pronunțată de Supremo Tribunal de Justiça este vădit nelegală și dacă prin aceasta se face o interpretare incorectă a noțiunii „transfer de unitate”, în lumina Directivei 2001/23 și având în vedere elementele de fapt de care dispunea această din urmă instanță. În plus, ar trebui să se stabilească de asemenea dacă Supremo Tribunal de Justiça avea obligația să efectueze trimiterea preliminară solicitată.
- 22 În aceste condiții, Varas Cíveis de Lisboa (secțiile civile din Lisabona) au hotărât să suspende judecarea cauzei și să adreseze Curții următoarele întrebări preliminare:

„1) Directiva 2001/23, în special articolul 1 alineatul (1) din aceasta, trebuie interpretată în sensul că noțiunea „transfer de unitate” include o situație în care o întreprindere care activează pe piața curselor charter este dizolvată prin decizia acționarului său majoritar, care este, la rândul său, o întreprindere care își desfășoară activitatea în domeniul aviației, și în care, în contextul lichidării, societatea-mamă:

- se substituie societății dizolvate în contractele de leasing de avioane și în contractele în curs de executare pentru curse charter încheiate cu operatori turistici;
- desfășoară activități desfășurate anterior de societatea lichidată;
- reintegrează o parte din lucrătorii care fuseseră detașați la societatea lichidată și îi încadrează în funcții identice;
- primește echipamente de dimensiuni mici de la societatea dizolvată?

2) Articolul 267 TFUE trebuie interpretat în sensul că, având în vedere faptele descrise la prima întrebare și dat fiind faptul că instanțele naționale inferioare au pronunțat în cauză hotărâri contradictorii, Supremo Tribunal de Justiça avea obligația de a transmite Curții o întrebare preliminară privind interpretarea corectă a noțiunii «transfer de unitate» în sensul articolului 1 alineatul (1) din Directiva 2001/23?

3) Dreptul Uniunii și în special principiile dezvoltate de Curte în Hotărârea Köbler (C-224/01, EU:C:2003:513) privind răspunderea statului pentru prejudiciile cauzate particularilor prin încălcarea dreptului Uniunii de către o instanță națională ale cărei decizii nu pot fi supuse niciunei căi de atac ulterioare se opun aplicării unei norme naționale care impune anularea prealabilă a hotărârii care cauzează prejudicii drept temei pentru solicitarea de despăgubiri îndreptată împotriva statului?”

Cu privire la întrebările preliminare

Cu privire la prima întrebare

- 23 Prin intermediul primei întrebări, instanța de trimitere solicită Curții să stabilească dacă articolul 1 alineatul (1) din Directiva 2001/23 trebuie interpretat în sensul că noțiunea „transfer de unitate” include o situație în care o întreprindere care își desfășoară activitatea pe piața curselor charter este dizolvată de acționarul său majoritar, care, la rândul său, este o întreprindere de transport aerian, și în care, în continuare, aceasta din urmă se substituie întreprinderii dizolvate prin preluarea contractelor de leasing de avioane și a contractelor în curs de executare pentru curse charter, desfășoară activități desfășurate anterior de întreprinderea dizolvată, reintegrează anumiți lucrători până atunci detașați la această întreprindere și îi încadrează în funcții identice cu cele desfășurate anterior și preia echipamente de dimensiuni mici de la respectiva întreprindere.
- 24 Pentru a răspunde la această întrebare, trebuie amintit că Curtea a decis că Directiva 77/187, codificată prin Directiva 2001/23, este aplicabilă în toate situațiile în care, în cadrul unor raporturi contractuale, se schimbă persoana fizică sau juridică responsabilă pentru exploatarea întreprinderii, care contractează obligațiile angajatorului în privința angajaților întreprinderii (a se vedea Hotărârea Merckx și Neuhuys, C-171/94 și C-172/94, EU:C:1996:87, punctul 28, Hotărârea Hernández Vidal și alții, C-127/96, C-229/96 și C-74/97, EU:C:1998:594, punctul 23, precum și Hotărârea Amatori și alții, C-458/12, EU:C:2014:124, punctul 29 și jurisprudența citată).
- 25 Potrivit unei jurisprudențe constante, Directiva 2001/23 urmărește să asigure continuitatea raporturilor de muncă existente în cadrul unei unități economice, independent de o schimbare a proprietarului. Criteriul decisiv pentru a dovedi existența unui transfer, în sensul acestei directive, constă, așadar, în împrejurarea că unitatea în discuție își menține identitatea, ceea ce rezultă în special din continuarea efectivă a exploatării sau din reluarea acesteia (a se vedea Hotărârea Spijkers, 24/85, EU:C:1986:127, punctele 11 și 12, Hotărârea Güney-Görres și Demir, C-232/04 și C-233/04, EU:C:2005:778, punctul 31 și jurisprudența citată, precum și Hotărârea Amatori și alții, C-458/12, EU:C:2014:124, punctul 30 și jurisprudența citată).
- 26 Pentru a stabili dacă această *condiție* este îndeplinită, trebuie să se ia în considerare totalitatea împrejurărilor de fapt ce caracterizează operațiunea în cauză, printre care figurează și tipul de întreprindere sau de unitate în cauză, dacă sunt transferate elemente corporale precum clădirile și bunurile mobile, valoarea elementelor necorporale la momentul transferului, dacă majoritatea personalului a fost sau nu a fost preluat de noul angajator, dacă a fost sau nu a fost transferată clientela, precum și gradul de similitudine între activitățile exercitate înainte și după transfer și durata unei eventuale suspendări a acestor activități. Aceste elemente nu constituie însă decât aspecte parțiale ale evaluării globale care se impune și de aceea nu pot fi apreciate izolat (a se vedea Hotărârea Spijkers, 24/85, EU:C:1986:127, punctul 13, Hotărârea Redmond Stichting, C-29/91, EU:C:1992:220, punctul 24, Hotărârea Süzen, C-13/95, EU:C:1997:141, punctul 14, precum și Hotărârea Abler și alții, C-340/01, EU:C:2003:629, punctul 33).
- 27 În special, Curtea a subliniat că importanța respectivă care trebuie acordată diverselor criterii variază în mod necesar în funcție de activitatea desfășurată, chiar de metodele de producție sau de exploatare utilizate în întreprindere, în unitate sau în partea de unitate în cauză (a se vedea Hotărârea Süzen, C-13/95, EU:C:1997:141, punctul 18, Hotărârea Hernández Vidal și alții, C-127/96, C-229/96 și C-74/97, EU:C:1998:594, punctul 31, Hotărârea Hidalgo și alții, C-173/96 și C-247/96, EU:C:1998:595, punctul 31, precum și, în acest sens, Hotărârea UGT-FSP, C-151/09, EU:C:2010:452, punctul 28).

- 28 Acestea sunt considerațiile jurisprudențiale în lumina cărora trebuie apreciată prima întrebare adresată, ținând seama de principalele elemente de fapt prezentate de instanța națională în decizia de trimitere și în special de formularea acestei prime întrebări.
- 29 Trebuie să se sublinieze mai întâi că, într-o situație cum este cea în discuție în litigiul principal, care privește sectorul transporturilor aeriene, transferul de materiale trebuie considerat un element esențial în scopul de a aprecia existența unui „transfer de unitate” în sensul articolului 1 alineatul (1) din Directiva 2001/23 (a se vedea în acest sens Hotărârea Liikenne, C-172/99, EU:C:2001:59, punctul 39).
- 30 În această privință, din decizia de trimitere reiese că TAP s-a substituit AIA în contractele de leasing de avioane și le-a utilizat pe acestea din urmă în mod efectiv, ceea ce demonstrează preluarea unor elemente indispensabile continuării activității desfășurate anterior de AIA. În plus, a fost preluat un anumit număr de alte echipamente.
- 31 Astfel cum a arătat avocatul general la punctele 48, 51, 53, 56 și 58 din concluzii, alte elemente confirmă, având în vedere criteriile amintite la punctul 26 din prezenta hotărâre, existența în cauza principală a unui „transfer de unitate” în sensul articolului 1 alineatul (1) din Directiva 2001/23. Acest lucru este valabil în cazul substituirii TAP în drepturile AIA în contractele în curs de executare pentru curse charter încheiate cu operatori de turism, ceea ce înseamnă preluarea clientelei AIA de către TAP, al dezvoltării de către TAP a unor activități de curse charter pe rute deservite anterior de AIA, ceea ce reflectă continuarea de către TAP a activităților desfășurate anterior de AIA, al reintegrării în cadrul TAP a unor lucrători detașați la AIA în vederea desfășurării unor funcții identice cu cele desfășurate în cadrul acestei din urmă societăți, ceea ce dovedește preluarea de către TAP a unei părți a personalului care se afla în serviciul AIA, și, în sfârșit, al preluării de către TAP, de la 1 mai 1993, a unei părți a activităților de curse charter efectuate de AIA până la dizolvarea sa definitivă în luna februarie a anului 1993, ceea ce atestă faptul că activitățile transferate nu au fost practic suspendate.
- 32 În aceste condiții, în vederea aplicării articolului 1 alineatul (1) din Directiva 2001/23, nu prezintă relevanță faptul că unitatea ale cărei materiale și o parte a personalului au fost preluate a fost integrată, fără ca aceasta să își mențină structura organizațională autonomă, în structura TAP, întrucât a fost menținută o legătură între, pe de o parte, aceste materiale și acest personal transferate la cea din urmă societate, precum și, pe de altă parte, continuarea activităților desfășurate anterior de societatea dizolvată. În acest context de fapt, nu contează că materialele în cauză au fost utilizate atât pentru realizarea de curse programate, cât și a unor curse charter, întrucât era vorba în orice caz despre operațiuni de transport aerian și amintindu-se că TAP și-a îndeplinit obligațiile contractuale ale AIA cu privire la aceste curse charter.
- 33 Din cuprinsul punctelor 46 și 47 din Hotărârea Klarenberg (C-466/07, EU:C:2009:85) rezultă astfel că menținerea nu a organizării specifice impuse de întreprinzător diverșilor factori de producție transferați, ci a legăturii funcționale de interdependență și de complementaritate dintre acești factori constituie elementul pertinent pentru a decide în sensul menținerii identității unității transferate.
- 34 Astfel, menținerea unei asemenea legături funcționale între diverșii factori transferați permite cesionarului să îi utilizeze chiar dacă, după transfer, aceștia din urmă sunt integrați într-o nouă structură organizațională diferită în scopul de a continua o activitate economică identică sau analogă (a se vedea Hotărârea Klarenberg, C-466/07, EU:C:2009:85, punctul 48).
- 35 În lumina considerațiilor de mai sus, trebuie să se răspundă la prima întrebare că articolul 1 alineatul (1) din Directiva 2001/23 trebuie interpretat în sensul că noțiunea „transfer de unitate” include o situație în care o întreprindere care își desfășoară activitatea pe piața curselor charter este dizolvată de acționarul său majoritar, care, la rândul său, este o întreprindere de transport aerian, și în care, în continuare, aceasta din urmă se substituie întreprinderii dizolvate prin preluarea contractelor de leasing de avioane și a contractelor în curs de executare pentru curse charter, desfășoară activități

desfășurate anterior de întreprinderea dizolvată, reintegrează anumiți lucrători până atunci detașați la această întreprindere și îi încadrează în funcții identice cu cele desfășurate anterior și preia echipamente de dimensiuni mici de la respectiva întreprindere.

Cu privire la a doua întrebare

- 36 Prin intermediul celei de a doua întrebări, instanța de trimitere urmărește să afle dacă, ținând seama de împrejurări cum sunt cele în discuție în litigiul principal și în special ca urmare a faptului că instanțe judecătorești inferioare au pronunțat decizii divergente cu privire la interpretarea noțiunii „transfer de unitate” în sensul articolului 1 alineatul (1) din Directiva 2001/23, articolul 267 al treilea paragraf TFUE trebuie interpretat în sensul că o instanță ale cărei decizii nu sunt supuse unei căi de atac în dreptul intern are, în principiu, obligația de a sesiza Curtea în vederea interpretării acestei noțiuni.
- 37 În această privință, deși este adevărat că procedura instituită prin articolul 267 TFUE este un instrument de cooperare între Curte și instanțele naționale cu ajutorul căruia cea dintâi furnizează celor din urmă elementele de interpretare a dreptului Uniunii care le sunt necesare pentru soluționarea litigiilor asupra cărora urmează să se pronunțe, nu este mai puțin adevărat că, atunci când nu există nicio cale de atac în dreptul intern împotriva deciziei unei instanțe naționale, aceasta din urmă are, în principiu, obligația de a sesiza Curtea conform articolului 267 al treilea paragraf TFUE în ipoteza în care o întrebare privind interpretarea dreptului Uniunii este invocată în fața sa (a se vedea Hotărârea Consiglio nazionale dei geologi și Autorità garante della concorrenza e del mercato, C-136/12, EU:C:2013:489, punctul 25 și jurisprudența citată).
- 38 În ceea ce privește conținutul obligației menționate, dintr-o jurisprudență consolidată de la pronunțarea Hotărârii Cilfit și alții (283/81, EU:C:1982:335) rezultă că o instanță națională ale cărei decizii nu sunt supuse unei căi de atac în dreptul intern trebuie, atunci când se pune o problemă de drept al Uniunii în cauza dedusă judecătii sale, să își îndeplinească obligația de sesizare, cu excepția cazului în care constată că problema invocată nu este pertinentă sau că dispoziția de drept al Uniunii în cauză a făcut deja obiectul unei interpretări din partea Curții sau că aplicarea corectă a dreptului Uniunii se impune cu o asemenea evidență încât nu mai lasă loc niciunei îndoieli rezonabile.
- 39 Curtea a precizat, în plus, că existența unei astfel de eventualități trebuie să fie evaluată în funcție de caracteristicile proprii dreptului Uniunii, de dificultățile deosebite pe care le prezintă interpretarea sa și de riscul unor divergențe de jurisprudență în cadrul Uniunii (Hotărârea Intermodal Transports, C-495/03, EU:C:2005:552, punctul 33).
- 40 Desigur, revine exclusiv instanței naționale sarcina de a aprecia dacă aplicarea corectă a dreptului Uniunii se impune atât de evident încât nu permite nicio îndoială rezonabilă și, în consecință, de a decide să se abțină să sesizeze Curtea cu o problemă de interpretare a dreptului Uniunii care a fost ridicată în fața acesteia (a se vedea Hotărârea Intermodal Transports, C-495/03, EU:C:2005:552, punctul 37 și jurisprudența citată).
- 41 În această privință, existența, ca atare, a unor decizii contradictorii pronunțate de alte instanțe naționale nu poate constitui un element determinant de natură să impună obligația prevăzută la articolul 267 al treilea paragraf TFUE.
- 42 Instanța de ultim grad care se pronunță poate să aprecieze astfel, în pofida unei anumite interpretări a unei dispoziții a dreptului Uniunii efectuate de instanțe inferioare, că interpretarea pe care o propune pentru respectiva dispoziție, diferită de cea pe care au efectuat-o aceste instanțe, se impune fără nicio îndoială rezonabilă.

- 43 Trebuie să se sublinieze însă că, în ceea ce privește domeniul avut în vedere în speță și astfel cum rezultă din cuprinsul punctelor 24-27 din prezenta hotărâre, interpretarea noțiunii „transfer de unitate” a ridicat numeroase întrebări din partea unui mare număr de instanțe naționale care, în consecință, s-au văzut constrânse să sesizeze Curtea. Aceste întrebări dovedesc nu numai existența unor dificultăți de interpretare, ci și prezența unui risc de divergențe de jurisprudență la nivelul Uniunii.
- 44 În consecință, în împrejurări cum sunt cele în discuție în cauza principală, marcate atât de curente jurisprudențiale contradictorii la nivel național în ceea ce privește noțiunea „transfer de unitate” în sensul Directivei 2001/23, cât și de dificultăți de interpretare recurente ale acestei noțiuni în diferitele state membre, o instanță națională ale cărei decizii nu sunt supuse niciunei căi de atac în dreptul intern trebuie să își îndeplinească obligația de a sesiza Curtea, iar aceasta în scopul de a evita riscul unei interpretări eronate a dreptului Uniunii.
- 45 Din ansamblul considerațiilor de mai sus rezultă că trebuie să se răspundă la a doua întrebare că articolul 267 al treilea paragraf TFUE trebuie interpretat în sensul că o instanță națională ale cărei decizii nu sunt supuse unei căi de atac în dreptul intern are obligația de a sesiza Curtea cu o cerere de decizie preliminară privind interpretarea noțiunii „transfer de unitate”, în sensul articolului 1 alineatul (1) din Directiva 2001/23, în împrejurări cum sunt cele în discuție în litigiul principal, marcate atât de decizii divergente ale unor instanțe judecătorești inferioare în ceea ce privește interpretarea acestei noțiuni, cât și de dificultăți de interpretare recurente ale acesteia în diferitele state membre.

Cu privire la a treia întrebare

- 46 Prin intermediul celei de a treia întrebări, instanța de trimitere urmărește să afle, în esență, dacă dreptul Uniunii și în special principiile enunțate de Curte în materia răspunderii statului pentru prejudiciile cauzate particularilor printr-o încălcare a dreptului Uniunii săvârșită de o instanță ale cărei decizii nu pot fi supuse niciunei căi de atac în dreptul intern trebuie interpretate în sensul că se opun unei legislații naționale care impune, drept condiție prealabilă, anularea deciziei cauzatoare de prejudicii pronunțate de această instanță, în condițiile în care o astfel de anulare este, în practică, exclusă.
- 47 În această privință, trebuie amintit că, având în vedere rolul esențial jucat de puterea judecătorească în protecția drepturilor de care beneficiază particularii în temeiul normelor dreptului Uniunii, deplina eficacitate a acestora ar fi repusă în discuție, iar protecția drepturilor pe care le recunosc ar fi slăbită dacă s-ar exclude ca particularii să poată obține, în anumite condiții, repararea prejudiciului atunci când drepturile lor sunt lezate printr-o încălcare a dreptului Uniunii imputabilă unei decizii a unei instanțe de ultim grad dintr-un stat membru (a se vedea Hotărârea Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 33).
- 48 Instanța de trimitere ridică problema compatibilității cu aceste principii a normei care figurează la articolul 13 alineatul 2 din RRCEE, care prevede că o cerere de despăgubiri în temeiul respectivei răspunderi „trebuie să se întemeieze” pe anularea prealabilă a deciziei cauzatoare de prejudicii de către instanța competentă.
- 49 Din această normă rezultă că orice acțiune în răspunderea statului pentru încălcarea obligației care decurge din nerespectarea obligației prevăzute la articolul 267 al treilea paragraf TFUE este inadmisibilă în lipsa anulării deciziei cauzatoare de prejudicii.
- 50 Trebuie amintit că, în ipoteza în care condițiile privind angajarea răspunderii statului sunt îndeplinite, ceea ce revine instanțelor naționale să stabilească, statului îi revine obligația ca, în cadrul dreptului național al răspunderii, să repare prejudiciul cauzat, condițiile stabilite de legislațiile naționale în

domeniul reparării prejudiciilor neputând fi mai puțin favorabile decât cele referitoare la acțiuni asemănătoare de drept intern (principiul echivalenței) și nici concepute astfel încât să facă, în practică, imposibilă sau excesiv de dificilă obținerea reparării prejudiciului (principiul efectivității) (a se vedea Hotărârea Fuß, C-429/09, EU:C:2010:717, punctul 62 și jurisprudența citată).

- 51 Or, o normă a dreptului național cum este cea care figurează la articolul 13 alineatul (2) din RRCEE poate face excesiv de dificilă obținerea reparării prejudiciilor ocazionate de încălcarea dreptului Uniunii în cauză.
- 52 Astfel, din dosarul de care dispune Curtea, precum și din dezbaterile care au avut loc în ședință reiese că ipotezele în care decizii ale Supremo Tribunal de Justiça ar putea fi supuse unei reexaminări sunt extrem de limitate.
- 53 Guvernul portughez susține, în această privință, că dispoziția dreptului național avută în vedere respectă preocupările întemeiate pe principiul autorității de lucru judecat și pe principiul securității juridice. Acest guvern subliniază în special că, în situația în discuție în litigiul principal, reexaminarea aprecierii pe care a efectuat-o un organ jurisdicțional care se pronunță în ultimă instanță este incompatibilă cu funcția acestui organ jurisdicțional, dat fiind că obiectivul vizat de aceste decizii constă în a pune capăt definitiv unui litigiu, sub sancțiunea repunerii în discuție a supremației dreptului și a respectării hotărârilor judecătorești, slăbind astfel ierarhizarea puterii judecătorești.
- 54 Este adevărat că Curtea a subliniat importanța pe care o prezintă, atât în ordinea juridică a Uniunii, cât și în ordinele juridice naționale, principiul autorității de lucru judecat, precizând că, în lipsa unei reglementări a Uniunii în materie, modalitățile de punere în aplicare a acestui principiu aparțin ordinii juridice a statelor membre în temeiul principiului autonomiei procedurale a acestora (a se vedea în acest sens Hotărârea Fallimento Olimpiclub, C-2/08, EU:C:2009:506, punctele 22 și 24).
- 55 În ceea ce privește incidența principiului autorității de lucru judecat asupra situației în discuție în litigiul principal, este suficient să se amintească faptul că recunoașterea principiului răspunderii statului ca urmare a deciziei unei instanțe de ultim grad care s-a pronunțat nu are în sine drept consecință repunerea în discuție a autorității de lucru judecat a unei astfel de decizii. O procedură menită să angajeze răspunderea statului nu are același obiect și nu implică în mod necesar aceleași părți precum procedura care a determinat pronunțarea deciziei care a dobândit autoritate de lucru judecat. Astfel, într-o acțiune în răspundere formulată împotriva statului, reclamantul obține, în caz de succes, obligarea acestuia la repararea prejudiciului suferit, dar nu obține în mod necesar repunerea în discuție a autorității de lucru judecat aferentă hotărârii judecătorești care a cauzat acest prejudiciu. În orice caz, principiul răspunderii statului inerent ordinii juridice a Uniunii impune o astfel de reparare a prejudiciului, dar nu impune revizuirea hotărârii judecătorești care a cauzat prejudiciul (a se vedea Hotărârea Köbler, C-224/01, EU:C:2003:513, punctul 39).
- 56 În ceea ce privește argumentul întemeiat pe nerespectarea principiului securității juridice, este necesar să se arate că, presupunând chiar că acest principiu poate fi luat în considerare într-o situație juridică cum este cea în discuție în litigiul principal, nu se poate nicidecum ignora principiul răspunderii statului pentru prejudicii cauzate particularilor prin încălcări ale dreptului Uniunii care îi sunt imputabile.
- 57 Astfel, o luare în considerare a principiului securității juridice ar avea drept consecință, în cazul în care o hotărâre pronunțată de o instanță de ultim grad se întemeiază pe o interpretare vădit eronată a dreptului Uniunii, să împiedice particularul să își invoce drepturile de care poate beneficia în temeiul ordinii juridice a Uniunii și îndeosebi pe cele care decurg din acest principiu al răspunderii statului.
- 58 Or, acest din urmă principiu este inerent sistemului tratatelor pe care se întemeiază Uniunea (a se vedea în acest sens Hotărârea Specht și alții, C-501/12-C-506/12, C-540/12 și C-541/12, EU:C:2014:2005, punctul 98 și jurisprudența citată).

- 59 În aceste condiții, un obstacol important cum este cel care rezultă din norma de drept național în discuție în litigiul principal la aplicarea efectivă a dreptului Uniunii și în special a unui principiu atât de fundamental cum este cel al răspunderii statului pentru încălcarea dreptului Uniunii nu poate fi justificat nici de principiul autorității de lucru judecat, nici de principiul securității juridice.
- 60 Din considerațiile de mai sus rezultă că trebuie să se răspundă la a treia întrebare că dreptul Uniunii și în special principiile enunțate de Curte în materie de răspundere a statului pentru prejudiciile cauzate particularilor printr-o încălcare a dreptului Uniunii săvârșită de o instanță națională ale cărei decizii nu pot fi supuse niciunei căi de atac în dreptul intern trebuie interpretate în sensul că se opun unei legislații naționale care impune, drept condiție prealabilă, anularea deciziei cauzatoare de prejudicii pronunțate de această instanță, în condițiile în care o astfel de anulare este, în practică, exclusă.

Cu privire la cheltuielile de judecată

- 61 Întrucât, în privința părților din litigiul principal, procedura are caracterul unui incident survenit la instanța de trimitere, este de competența acesteia să se pronunțe cu privire la cheltuielile de judecată. Cheltuielile efectuate pentru a prezenta observații Curții, altele decât cele ale părților menționate, nu pot face obiectul unei rambursări.

Pentru aceste motive, Curtea (Camera a doua) declară:

- 1) **Articolul 1 alineatul (1) din Directiva 2001/23/CE a Consiliului din 12 martie 2001 privind apropierea legislației statelor membre referitoare la menținerea drepturilor lucrătorilor în cazul transferului de întreprinderi, unități sau părți de întreprinderi sau unități trebuie interpretat în sensul că noțiunea „transfer de unitate” include o situație în care o întreprindere care își desfășoară activitatea pe piața curselor charter este dizolvată de acționarul său majoritar, care, la rândul său, este o întreprindere de transport aerian, și în care, în continuare, aceasta din urmă se substituie întreprinderii dizolvate prin preluarea contractelor de leasing de avioane și a contractelor în curs de executare pentru curse charter, desfășoară activități desfășurate anterior de întreprinderea dizolvată, reintegrează anumiți lucrători până atunci detașați la această întreprindere și îi încadrează în funcții identice cu cele desfășurate anterior și preia echipamente de dimensiuni mici de la respectiva întreprindere.**
- 2) **Articolul 267 al treilea paragraf TFUE trebuie interpretat în sensul că o instanță națională ale cărei decizii nu sunt supuse unei căi de atac în dreptul intern are obligația de a sesiza Curtea de Justiție a Uniunii Europene cu o cerere de decizie preliminară privind interpretarea noțiunii „transfer de unitate”, în sensul articolului 1 alineatul (1) din Directiva 2001/23, în împrejurări cum sunt cele în discuție în litigiul principal, marcate atât de decizii divergente ale unor instanțe judecătorești inferioare în ceea ce privește interpretarea acestei noțiuni, cât și de dificultăți de interpretare recurente ale acesteia în diferitele state membre.**
- 3) **Dreptul Uniunii și în special principiile enunțate de Curte în materie de răspundere a statului pentru prejudiciile cauzate particularilor printr-o încălcare a dreptului Uniunii săvârșită de o instanță națională ale cărei decizii nu pot fi supuse niciunei căi de atac în dreptul intern trebuie interpretate în sensul că se opun unei legislații naționale care impune, drept condiție prealabilă, anularea deciziei cauzatoare de prejudicii pronunțate de această instanță, în condițiile în care o astfel de anulare este, în practică, exclusă.**

Semnături